

Deserteurs

Een verborgen geschiedenis
van de Tweede Wereldoorlog

Charles Glass

BBNC
uitgevers

Amersfoort, 2014

Voor twee vrienden, dappere Amerikaanse soldaten, soldaat eerste klasse Stephen J. Weiss en wijlen kolonel Alfred E. Baker

Tijdens de Tweede Wereldoorlog verleenden de Verenigde Staten soldaat Weiss de *Bronze Star*, drie *Battle Stars*, de *World War II Victory Medal*, een eervolle vermelding bij de landing in Zuid-Frankrijk, de *Combat Infantry Badge* en de *Good Conduct Medal*. Frankrijk benoemde hem tot *Officier* in het *Légion d'honneur* en verleende hem tweemaal het *Croix de guerre*, de *Medaille de la Résistance* en het *Croix du combattant*, terwijl het Departement Vogezen hem tot ereburger maakte en het Frans staatsburgerschap verleende.

Tijdens de oorlog in Vietnam kenden de Verenigde Staten aan kolonel Baker de volgende onderscheidingen toe, zoals het Huis van Afgevaardigden van de staat Pennsylvania ter ere van hem optekende: de *Silver Star* voor betoonde moed in actie, verscheidene keren de *Defense Superior Service Medal*, verscheidene keren het *Legion of Merit*, drie keer de *Bronze Star*, drie keer de *Meritorious Service Medal*, vier keer het *Purple Heart* (onderscheiding voor verwondingen opgelopen in de strijd) en tal van andere eerbewijzen voor zijn prestaties tijdens zijn dienstitijd. Op zeker moment was hij de meest gedecoreerde veteraan uit het tijdperk van de Vietnamoorlog.

I lack the guts to take being thought a coward.
Audie Murphy, *To Hell and Back* (Henry Holt & Co., 1949)

Inhoud

Inleiding	9
Deel 1 Van jongens tot soldaten	21
Deel 2 Van soldaten tot deserteurs	175
Deel 3 Militair recht	245
Epiloog	337
Dankbetuiging	349
Noten	353

Inleiding

Eddie Slovik vond zichzelf de ongelukkigste man op aarde. Bijna 50.000 Amerikaanse en 100.000 Britse soldaten waren tijdens de Tweede Wereldoorlog uit het leger gedeserteerd, maar de vijftwintigjarige oud-bajesklant uit Detroit (Michigan) was de enige die ervoor werd geëxecuteerd. De desertie van Slovik op 9 oktober 1944 in Noord-Frankrijk was in zoverre opmerkelijk dat hij nooit had gevochten. Tachtig procent van de deserteurs bestond uit infanteristen uit de frontlinie die na een lange periode van onophoudelijke strijd aan de gevechten wilden ontkomen. Evenmin ging Slovik op de loop, wat de meeste deserteurs wel deden. Zijn overtreding was dat hij had aangegeven liever in de gevangenis te zitten dan te vechten. In plaats van zijn wens in vervulling te laten gaan, veroordeelde een krijgsraad hem in overeenstemming met de wetsartikelen die toen bepalend waren binnen de militaire rechtspraak, tot ‘de dood door musketvuur’.

Van de negenenvertig Amerikanen die in de loop van de Tweede Wereldoorlog voor desertie ter dood werden veroordeeld, was Slovik de enige wiens beroep voor strafvermindering werd verworpen. De datum waarop hij voor de krijgsraad verscheen viel in de periode van de zware gevechten in het Hürtgenwald, november 1944, waarbij 6184 slachtoffers vielen onder de 15.000 manschappen van Sloviks 28e Infanteriedivisie, en dat pleitte tegen clementie. Dat gold ook voor de toevallige samenloop van zijn beroep tegen de doodstraf in januari 1945 met de Duitse tegenaanval die bekend zou worden als de *Battle of the Bulge*, het Ardennenoffensief, waarbij het Amerikaanse leger in Noordelijk Europa aan het vechten was voor lijfsbehoud. Het was niet het ogenblik waarop de geallieerde opperbevelhebber, generaal Dwight Eisenhower, beschouwd wilde worden als iemand die desertie door de vingers zag.

Briefwisselingen tussen hooggeplaatste commandanten geven aan dat algemeen werd aangenomen dat Sloviks dood noodzakelijk was om te voorkomen dat anderen zijn voorbeeld zouden volgen. Niettemin

werd bepaald dat zijn executie in het afgelegen Franse dorp Sainte-Marie-aux-Mines in het geheim moest worden uitgevoerd. (Slovik, de veroordeelde ‘lafaard’, stierf zonder om zijn leven te smeken en hij toonde niets anders dan moed tegenover het executiepeloton.) Als de manschappen aan het front hadden geweten dat de jonge soldaat op de ochtend van 31 januari 1945 werd doodgeschoten wegens desertie, was het Ardennenoffensief evengoed geëindigd in een geallieerde overwinning. De noodzaak van een afschrikwekkend voorbeeld was verdwenen toen de geallieerde legers het offensief voortzetten dat het Derde Rijk vier maanden later omver zou werpen. Het verbergen van de waarheid over Sloviks executie ging zelfs zo ver dat zijn vrouw Antoinette alleen te horen kreeg dat hij was gestorven op het Europese strijdtoneel.

Journalist en schrijver William Bradford Huie bracht in 1948 de oorzaak van Sloviks dood aan het licht, maar het bleef zo’n gevoelig onderwerp dat hij in het tijdschrift *Liberty* de identiteit van de veroordeelde man verhulde als ‘een vijfentwintigjarige, blanke Amerikaanse man – laten we hem Lewis Simpson noemen – een plaatsvervanger in de 28e Divisie’.¹ Het artikel van Huie stelde de fundamentele vraag aan de orde waarom slechts één van de duizenden deserteurs was geëxecuteerd. Het trok ook de bereidheid van de Amerikanen om te vechten in twijfel. Huie, die tijdens de oorlog had gediend bij de marine van de Verenigde Staten, vermeldde dat psychiaters 1.750.000 mannen – één op de acht die door hen werden onderzocht – toestonden de militaire dienst om ‘andere dan fysieke redenen’ te ontlopen. Ondanks de strenge keuring kregen soldaten te maken met zenuwinzinkingen, geestelijke trauma’s en ‘oorlogsneuroses’, waardoor ze niet meer in staat waren om te vechten. Huie schreef: ‘Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden ongeveer 38.000 officieren en manschappen – rond de tien procent was officier – berecht door een krijgsraad van het leger, omdat ze met oneervolle middelen probeerden te ontkomen aan gevaarlijke opdrachten.’ Hun straffen waren, afgezien van die van Slovik, minder zwaar dan de ontberingen van hun kameraden die doorvochten. Huie vond dit schandalig: ‘Als een lichamelijk en geestelijk gezonde Amerikaanse soldaat die zijn kameraden aan de vooravond van de strijd in de steek liet, er zo gemakkelijk van afkwam, met een gevangenisstraf en daarna gratie en een voortgezette opleiding onder de *G.I. Bill of Rights*², waarom zou iemand dan ooit het gevaar lopen om in de strijd voor dit land te sterven?’

Hij voegde eraan toe dat ‘de psychiaters door “lafheid af te schaffen” ertoe hadden bijgedragen alle Amerikanen te verlossen van de individuele verantwoordelijkheid om te vechten’. Toch vochten de meeste soldaten wel degelijk. In het gebied van de Stille Oceaan, waar een man die gevaar wilde ontlopen zich nergens kon verschuilen, kwam desertie bijna niet voor. In Europa kwam het totale aantal mannen dat het front ontvluchtte, zelden uit boven de één procent. Dat aantal bereikte echter een alarmerende hoogte van rond de tien procent bij de mannen in uniform die echt aan de strijd hadden deelgenomen. Geallieerde bevelhebbers bespraken middelen om die vloedgolf een halt toe te roepen. Generaal Patton wilde de ‘lafaards’ doodschieten en op Sicilië veroorzaakte hij een berucht incident door een soldaat met shellshock te slaan en te beschuldigen van simulatie. Hoge Britse commandanten in Noord-Afrika en Italië pleitten bij hun regering voor herinvoering van de doodstraf voor desertie, zoals die ook in de Eerste Wereldoorlog had gegolden. Andere commandanten, die uiteindelijk de doorslag gaven, gaven de voorkeur aan psychiatrische en traditionele medische zorg in vooruitgeschoven EHBO-posten. Zij beseften dat de geest – die werd blootgesteld aan de dagelijkse dreiging van de dood, de inslagen van luchtbombardementen en artilleriegranaten, de angst voor landmijnen en boobytraps, slechte voeding, een ontstellend gebrek aan hygiëne en tekort aan slaap – even echt gewond raakte als het lichaam. Ontredderde mannen begeleiden en voorzien van warm eten, schone kleren en rust, zou hen waarschijnlijk eerder weer op de been helpen dan dreigen met een vuurpeloton.

Weinig deserteurs waren lafaards. Velen konden niet meer tegen de spanning van de niet aflatende strijd, nadat ze maanden achtereen tegenover de soldaten van de asmogendheden hadden gestaan. Door het gebrekkige systeem dat de geallieerden hanteerden om troepen aan het front te vervangen, werden de mannen veel te zwaar belast. Slecht leiderschap van te weinig getrainde officieren van wie velen niet aan de strijd deelnamen, was geen inspiratiebron voor jonge soldaten die dagelijks artilleriebarrages langs vaak onbeweeglijke frontlinies moesten doorstaan. Hoge desertiepercentages in een compagnie, bataljon of divisie duiden op een gebrekkige commandostructuur en logistiek. En de schuld daarvoor lag evenzeer bij de bevelvoering als bij de mannen die deserteerden. Uit naoorlogse studies bleek dat de eenheden nauwelijks

samenhang kenden, omdat vervangers individueel werden verdeeld over verschillende compagnies en divisies, in plaats van als groep soldaten die elkaar kenden en vertrouwden. Sommige soldaten deserterden wanneer alle andere leden van hun eenheid waren gesneuveld en hun eigen dood onafwendbaar leek.

Degenen die de grootste sympathie voor de deserteurs hadden, waren andere frontsoldaten. Zij hadden op een bepaald moment ook de aanvechting gevoeld om de oorlog de rug toe te keren door te deserteren, zichzelf in een voet te schieten of achter te blijven als het bevel kwam om op te rukken. Het kwam maar zelden voor dat een infanterist probeerde te voorkomen dat zijn kameraden de frontlinie verlieten. Verbazingwekkend is niet dat zo veel mannen deserterden, maar dat de deserteurs met zo weinigen waren.

De identiteit van Eddie Slovik werd in 1954 onthuld, toen Huie na een grondig onderzoek *The Execution of Private Slovik* publiceerde. Twintig jaar later speelde de acteur Martin Sheen de rol van Slovik in een televisiefilm met dezelfde titel. Sheen sprak letterlijk de woorden uit die Slovik zelf gebruikte voordat het executiepeloton hem doodschoot: 'Ze schieten me niet dood voor het deserteren uit het Amerikaanse leger, want dat hebben duizenden kerels gedaan. Ze moeten gewoon een voorbeeld stellen en dat ben ik, omdat ik in de gevangenis heb gezeten. Ik stal vroeger dingen, toen ik nog een jochie was, en daarvoor schieten ze me dood. Ze schieten me dood voor het brood en de kauwgom die ik heb gestolen toen ik twaalf was.'

Eddie Slovik was de eerste Amerikaanse soldaat die voor desertie werd geëxecuteerd sinds een zekere William Schmitz van de F-compagnie, 90e Pennsylvania Volunteers, in 1865 voor een executiepeloton van het leger van de Unie stond. (Meer dan 300.000 manschappen deserterden tijdens de Amerikaanse Burgeroorlog uit de legers van de Unie en de Confederatie. Mark Twain deserterde uit beide legers.) Slovik was niet de enige soldaat die tussen 1865 en 1945 uit de Amerikaanse krijgsmacht deserterde. Desertie kwam veel voor in het leger van na de burgeroorlog, toen veel grenstroepen nogal makkelijk dachten over de militaire dienst. Slecht betaald, slecht gevoed en slecht behandeld door hun officieren hadden ze weinig gewetensbezwaren tegen een vertrek richting goudvelden, zilvermijnen of veeboeren, waar de omstandigheden en de betaling beter waren. Tijdens de oorlogen tegen de inheemse volkeren

van Noord-Amerika of tijdens de Spaans-Amerikaanse oorlog werd niemand voor desertie geëxecuteerd. In de Eerste Wereldoorlog werden door krijgsraden vierentwintig doodvonnissen uitgesproken die president Woodrow Wilson allemaal in gevangenisstraf omzette.

Als Slovik de deserteur met de meeste pech van het Amerikaanse leger was, dan was Wayne Powers waarschijnlijk degene met het meeste geluk. Soldaat eerste klasse Wayne Powers was een drieëntwintigjarige chauffeur van een legertruck toen hij drie dagen na D-Day in Frankrijk landde. In november 1944 ontmoette hij in het Noord-Franse dorp Mont-d'Origny in de buurt van de Belgische grens een donkerharig Frans meisje dat Yvette Beleuse heette. De in Chillicothe, Missouri, geboren Powers sprak geen Frans en Yvette kende geen Engels. Zoals het dagblad *France-Soir* later schreef: 'Na maanden van moorddadige strijd schonk ze hem de glimlach van een vrouw.' Toen Powers een paar dagen voor het Ardennenoffensief voorraden naar de Belgische grens transporteerde, werd zijn vrachtwagen gekaapt (vermoedelijk door deserteurs). Alleen, zonder vervoer en niet in staat zijn eenheid te vinden keerde hij terug naar Yvette. Omdat hij niet kon trouwen zonder zijn bestaan kenbaar te maken bij de politie, hield Powers zich schuil in het huis van de familie Beleuse, terwijl Yvette in een textielfabriek in de buurt werkte. Het stel kreeg vijf kinderen, die niemand mochten vertellen wie hun vader was. Intussen was de Tweede Wereldoorlog afgelopen. De Koreaanse Oorlog begon en eindigde. Powers opperbevelhebber, generaal Eisenhower, werd president van de Verenigde Staten. En al die tijd bleef Powers een gezocht man. De Amerikaanse militaire politie en de Franse gendarmes deden twee keer een huiszoeking zonder zijn schuilplaats onder de trap te ontdekken.

Vier jaar nadat Huie's boek een *cause célèbre* van de zaak Slovik had gemaakt, haalde Wayne Powers de voorpagina's. In maart 1958 vond er voor het huis van Beleuse een auto-ongeluk plaats en Powers maakte de fout om door de gordijnen te kijken. Politiemensen die gegevens aan het opnemen waren, zagen hem, werden argwanend en droegen hem over aan Amerikaanse MP's. Toen het verhaal van de jonge geliefden Wayne en Yvette de kranten haalde, werd de Amerikaanse ambassade in Parijs in drie dagen overspoeld met 60.000 brieven die allemaal om mededogen vroegen met een jonge Amerikaan die verliefd was geworden op een Frans meisje. Een krijgsraad oordeelde Powers schuldig aan desertie en

veroordeelde hem tot tien jaar dwangarbeid, maar dit werd al snel verminderd tot zes maanden. De auditeur-generaal in Washington herzag zijn zaak en liet hem vrij. Twee jaar later traden Powers en Yvette in Mont-d'Origny in het huwelijk. Inmiddels was hun zesde kind geboren.

Degenen die de verhalen van Slovik en Powers vertelden, brachten die niet in verband met het grotere fenomeen van massadesertie. De overgrote meerderheid van de 150.000 Amerikaanse en Britse soldaten die tijdens de oorlog deserteerden, leek helemaal niet op Slovik en Powers. Slovik was de enige die voor zijn misdadaad werd terechtgesteld en Powers was een van de weinige veroordeelde deserteurs die er bijna ongestraft vanaf kwamen. Het echte verhaal over de deserteurs van de Tweede Wereldoorlog was elders te vinden en de belangrijkste taak van deze schrijver bestond uit het vinden van soldaten met een meer symbolisch en minder gepubliceerd verhaal.

Een belangwekkende ontmoeting in Londen stuurde me de juiste kant op. Die vond plaats in maart 2009 toen ik mijn vorige boek, *Americans in Paris: Life and Death under Nazi Occupation*, in de Londense Frontline Club voor oorlogscorrespondenten aan het promoten was. Een beleefde en goed geklede Amerikaanse heer uit het publiek stelde enkele indringende vragen. Hij was die persoon die elke spreker vreest: iemand die weet waarover hij het heeft. Het werd duidelijk dat zijn kennis van de Franse *Résistance* uitgebreider was dan de mijne. Een rode rozet die bescheiden op zijn revers was gespeld, gaf aan dat hij lid was van het Franse *Légion d'honneur*. Hij bleek een van de weinige geregelde Amerikaanse soldaten te zijn geweest die in 1944 met de *Résistance* hadden gevochten.

Later dronken we samen een kop koffie in de buurt van zijn huis in South Kensington, waarbij hij me onthaalde op verhalen over het leven tussen de *résistants*. Ten slotte vroeg hij me waar ik hierna aan ging werken. Ik vertelde hem dat het een boek zou worden over Amerikaanse en Britse deserteurs in de Tweede Wereldoorlog en vroeg hem of hij daar iets van wist. Hij antwoordde: 'Ik was een deserteur.'

We bestelden meer koffie en daarmee begon mijn vriendschap met Steve Weiss – gedecoreerd veteraan van de Amerikaanse 36e Infanteriedivisie, voormalig *résistant* en deserteur.

Tot op dat moment had mijn onderzoek me van archieven naar bibliotheken, van krijgsraadverslagen naar oude V-mail en van verbleek-